DOPADY ZMĚN DANĚ Z PŘIDANÉ HODNOTY NA REÁLNÉ PŘÍJMY DOMÁCNOSTÍ

Libor Dušek, CERGE-EI; Petr Janský, IES FSV Univerzita Karlova*

1. Úvod

Sjednocení sazeb daně z přidané hodnoty zaujímá dominantní místo v diskusi o daňových změnách a financování důchodů v Česku. Expertní skupina pro reformu důchodů v červnu 2010 doporučila sjednotit sazby daně z přidané hodnoty (DPH) na 19 % a souběžně snížit sociální pojistné placené zaměstnavatelem o 5 procentních bodů jako jeden z prvků důchodové reformy. K tomuto plánu se přihlásila i Národní ekonomická rada vlády.¹ Hlavní motivací nebylo zvýšit příjmy státního rozpočtu, ale učinit daňový systém efektivnější. V únoru koaliční ministři předložili konkrétní obrysy důchodové reformy, jejímž doprovodným opatřením mělo být sjednocení DPH na 20 % při zachování několika málo druhů potravin v 10% sazbě a snížení sociálního pojistného placeného zaměstnavatelem o 1,8 procentního bodu.² Konečný vládní návrh počítá se zvýšením dolní sazby DPH na 14 % v roce 2012 a sjednocením sazeb DPH na 17,5 % bez výjimek. Návrh byl v listopadu 2011 schválen parlamentem a podepsán prezidentem.³ Záměr spojit zvýšení DPH se snížením sociálního pojistného byl opuštěn; určité úpravy pojistného byly přesunuty do širší reformy přímých daní, která dle aktuálně projednávané legislativy nabude účinnosti až od roku 2013.⁴

V článku předkládáme odhady dopadů navrhovaných daňových změn na životní úroveň různých typů domácností. Detailně vyhodnocujeme jejich distribuční efekty, tj. rozdíly v dopadech na domácnosti s rozdílnou úrovní příjmů, ekonomickou aktivitou či počtem dětí. Odhady počítají, o kolik se změní životní náklady a čisté příjmy každé domácnosti zastoupené ve Statistice rodinných účtů, a to jak v absolutní výši

* Autoři děkují účastníkům semináře na CERGE-EI a dále Kláře Kališkové, Ondřeji Schneiderovi, Janu Strakovi, Janu Švejnarovi a dvěma anonymním recenzentům PE za komentáře. Autoři také děkují za podporu think-tanku IDEA při CERGE-EI, které části tohoto článku vydalo na internetu, a za podporu grantu Technologické agentury ČR (TD010033). Petr Janský dále děkuje za podporu grantů GAČR (403/10/1235) a GAUK (387611).

1 Závěrečná zpráva Poradního expertního sboru ministra financí a ministra práce a sociálních věcí, červen 2010 (http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/vf_duchod_ref_pes_55891.html). Reforma penzijního systému podle NERV prezentovaná 14. 12. 2010 (http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/NERV_Duchodova-reforma.pdf).

2 Tisková zpráva MPSV ze dne 22. 2. 2011 (<http://www.mpsv.cz/files/clanky/10406/22022011.pdf>).

3 Sněmovní tisk 377, 6. volební období, rok 2011 (<http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=6&T=377>).

4 Sněmovní tisk 473, 6. volební období, rok 2011 (<http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=6&T=473>).

tak i relativně k celkovým výdajům domácností. Odhady jsou založeny na reálných individuálních datech o reálných domácnostech.⁵

Znalost dopadů důležitých daňových změn je nezbytným předpokladem pro tvorbu kvalitní daňové politiky. Hlavním přínosem článku je poskytnutí detailních odhadů navrhovaných daňových změn založených na rigorózní empirické analýze. Článek by tak měl přispět ke tvorbě veřejné politiky založené na empirických faktech („evidence-based policy“).

Článek dále přispívá k lepšímu pochopení distribučních dopadů českého daňového systému. Vyhodnocení konkrétních daňových změn ukazuje rozdíly v distribučních dopadech DPH a sociálních pojistného. Ukazuje se, že sjednocení DPH dopadá téměř proporcionálně na jednotlivé příjmové decily, s výjimkou nejchudšího decilu. Jedná se o překvapivé zjištění vzhledem k tomu, že deklarovaným úmyslem dvou sazeb DPH je přerozdělit daňové břemeno od chudších domácností zdaněním těch komodit, které chudší domácnosti konzumují v relativně vyšší míře, nižší sazbou. Oproti tomu snížení sociálního pojistného relativně zvýhodňuje bohatší domácnosti, což opět může být překvapivé vzhledem k faktu, že sociální pojistné je striktně lineární daní. V nižších decilech jsou ovšem více zastoupeny nepracující domácnosti, které snížením sociálního pojistného nejsou nijak ovlivněny.

Řada českých ekonomů zabývající se daňovou problematikou v minulosti zvolila makroekonomický pohled a zkoumala například vliv zdanění na ekonomický růst včetně studií Izák (2011) a Kotlán et al. (2011) nebo faktory ovlivňující výnosy korporátních daní jako například Kubátová, Říhová (2009). Dalšími makroekonomickými daňovými studiemi jsou například Široký (2009), který studuje vztah mezi daněmi a přijetím Eura, nebo Budinský, Valenčík (2009), kteří se zabývají nejen zdaněním, ale obecněji teoriemi redistribučních systémů.

Studie Klazar et al. (2006) se komplexně zabývá zdaněním spotřeby v České republice včetně incidence a mikrosimulačního modelu. Tito ekonomové také ve svém článku (Klazar et al., 2007) prezentovali odhady dopadů minulých změn sazeb DPH na domácnosti dle různých příjmových decilů. Klazar et al. (2007) tak v období 1993 až 2004 sledují nejen rostoucí zatížení DPH, ale dochází i k závěru, že česká DPH je progresivní daní, i když tato progresivita se v čase snížila. Dalším výsledkem Klazar et al. (2007) je to, že domácnosti s dětmi a domácnosti zemědělců jsou zatíženy DPH nadprůměrně a více než například domácnosti nepracujících důchodců.

V rámci české akademické literatury tento článek přináší první odhady navrhovaných změn DPH s využitím dat na úrovni domácností. Naše analýza též integruje dopady změn v nepřímých a přímých daních. V rámci zahraniční literatury naše analýza doplňuje obdobné kvantifikace distribučních dopadů. Např. Metcalf (1994) počítá distribuci daňového břemene státních a lokálních daní v USA, mezi nimiž

5 Výsledky prezentované v tomto článku byly zveřejněny v popularizačních studiích think-tanku IDEA (Dušek, Janský, 2011a) a (Dušek, Janský, 2011b). Zde je prezentujeme s rigorózním popisem metodologie a výsledků v souladu se standardy vědeckého článku a začleňujeme je do kontextu odborné literatury.

dominuje daň z prodeje, která svojí ekonomickou incidencí je podobná dani z přidané hodnoty. Daň z prodeje jsou mírně progresivní, obdobně jako státní daň z příjmu. Crawford, Keen, Smith (2010) prezentují dopady hypotetického sjednocení DPH ve Velké Británii (shodou okolností též na 17,5 %, včetně odbourání nulových sazeb). Tato změna by nejvíce zvýšila životní náklady domácností ve druhém příjmovém decilu (o 4,5 %), se zvyšujícím se decilem je procentní dopad menší a u domácností v 10. decilu činí necelá 3 procenta. Překvapivě nejchudší příjmový decil by nebyl zasažen nejvíce (necelá 4 procenta, což je méně než 2. až 4. decil).

Výsledky prezentujeme odděleně pro

- Aktuálně schválený návrh s plánem na postupné sjednocení DPH na 17,5 %
- Návrh NERV na sjednocení DPH na 19 % a snížení pojistného placeného zaměstnavatelem o 5 procentních bodů.
- Původní vládní návrh na sjednocení DPH na 20 % s vybranými výjimkami a snížení pojistného placeného zaměstnavatelem o 1,8 procentního bodu.

Následující kapitola se věnuje popisu dat, předpokladů a metod. V dalších kapitolách pak prezentujeme výsledky pro jednotlivé návrhy daňových změn a z nich plynoucí závěry.

2. Metodologie

Data

Výpočet odhadu dopadů na životní úroveň domácností využívá Statistika rodinných účtů Českého statistického úřadu (SRÚ) za rok 2009.⁶ Toto šetření obsahuje detailní údaje o příjmech a výdajích reprezentativního vzorku téměř 3000 českých domácností a údaje o struktuře a ekonomické aktivitě domácnosti (počet, věk, rodinné a ekonomické postavení členů domácnosti).

Předpoklady

Pro propočet odhadů změn daňových sazeb do rozpočtů domácností i veřejného sektoru jsou klíčové ekonomické předpoklady o dopadu daní (daňové incidenci): jak se změny DPH promítnou do koncových cen zboží a jak se změny sazeb pojistného

6 Statistika rodinných účtů, detaily jsou dostupné například zde: <http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/p/3001-10>. Využíváme váhy poskytnuté ČSÚ, abychom docílili reprezentativního vzorku. Váha jednotlivých skupin domácností odpovídá jejich podílu zjištěnému v šetření Životní podmínky ČSÚ, který by měl odpovídat podílu v celé populaci. Počet domácností důchodců bez ekonomicky aktivních členů byl pro zjišťování zredukován, při zpracování se tato disproporce eliminuje převážením. Průměrná zpravodajská domácnost bývá cca o 10 % menší než průměrná hospodařící domácnost v ČR podle šetření Životní podmínky, protože z důvodů náročnosti vedení zápisů jsou ve zpravodajském souboru SRÚ méně zastoupeny vícečlenné resp. více generační domácnosti.

v nové rovnováze promítnou do hrubých mezd (a potažmo tedy i do čistých mezd a základů daně a pojistného). Zvolené předpoklady odpovídají poznatkům empirické literatury; v případě, kdy dosavadní literatura nabízí širší spektrum odhadů, volíme ten krajní odhad, který vede k vyšším negativním dopadům na domácnosti (tj. odhady lze chápat jako opatrně pesimistické):

- Přizpůsobení cen a mezd změnám daní není okamžité, proto v prezentovaných výsledcích rozlišujeme krátkodobé a dlouhodobé (konečné) dopady. Krátkodobé dopady nastávají v podstatě okamžitě po uvedení daňové změny a projevují se mechanickým promítnutím daňové změny do cen placených spotřebiteli či do čistých mezd. Dlouhodobé dopady zohledňují přizpůsobení cen a mezd, projeví se v horizontu delším než rok a jejich plný efekt může nastat i za několik let. Datum některých dlouhodobých dopadů lze určit relativně přesně – např. valorizace důchodů nastává k 1. lednu následujícího roku. Oproti tomu přizpůsobení mezd probíhá postupně a může trvat i více let (viz například Hamermesh, 1980).
- V krátkém období se zvýšení DPH plně promítne do vyšší ceny pro spotřebitele. Pokles DPH se v krátkém období v cenách neprojeví. Empirická literatura konzistentně nachází pomalejší pokles cen při snížení daně a rychlejší růst cen při zvýšení daně (při růstu daně často okamžité zvýšení na novou rovnovážnou úroveň). Viz např. Peltzman (2000) nebo Carbonnier (2005). U postupného sjednocování DPH tak předpokládáme, že se pokles cen v důsledku snížení daně nastane se zpožděním jednoho roku.
- V dlouhém období se změny DPH plně promítnou do cen pro spotřebitele. Sazba DPH na úrovni 17,5 % tak zdraží zboží nyní ve zvýhodněné deseti-procentní sazbě o 6,8 % a zlevní zboží nyní v základní dvacetiprocentní sazbě o 2,1 procenta,⁷ a podobně tyto změny platí také pro další změny sazeb. Empirické studie o dopadu nepřímých daní do cen zboží nacházejí úplné nebo téměř úplné promítnutí daňových změn do cen, a v případě některých druhů zboží na nedokonalé konkurenčních trzích nacházejí více než úplné promítnutí do cen (tj. že cena pro spotřebitele roste o vyšší částku, než kolik prodejcům roste daň). Viz např. Poterba (1996), Besley, Rosen (1999), Carbonnier (2007). Oproti tomu existující české studie lze interpretovat tak, že růst sazeb DPH se do cen nepromítá plně. Naše odhady tak lze považovat za horní hranici dopadů na skutečné náklady domácností. ČNB (2010) ve svém citlivostním scénáři zvýšení snížené sazby DPH v roce 2012 z 10 % na 14 % odhaduje primární dopad do inflace na 1 procentní bod (tzn. průměrně 0,25 procentního bodu inflace za každý procentní bod zvyšující sníženou sazbu DPH). ČNB (2009) odhadovala, že očekávaný dopad zvýšení sazeb DPH o jeden procentní bod kromě cigaret na inflaci by byl v roce 2010 kolem 0,41 procentního bodu.

7 Nynější ceny už v sobě zahrnují stávající DPH, tj. procentní změna spotřebitelských cen při plném promítnutí 17,5-ti procentní DPH je $0,075/1,1 = 6,82\%$.

- Předpoklady o krátko- a dlouhodobých dopadech změn pojistného na příjmy zaměstnanců a podnikatelů reflektují způsob, jakým jsou tyto příjmy zdaňovány. Sociální a zdravotní pojištění platí zaměstnanec i zaměstnavatel jako procento hrubé mzdy (celkem 11 a 34 procent), která je v krátkém období smluvně dána. Daň z příjmů platí zaměstnanec jako procento superhrubé mzdy (producer wage, tj. celkových nákladů zaměstnavatele na pracovní sílu zahrnujících i jím placené pojistné.⁸ Čistým příjmem zaměstnance (consumer wage) je tak jeho hrubá mzda mínus pojistné placené zaměstnancem mínus daň z příjmu. Podnikatelé platí pojistné a daň z příjmů ze svého hrubého zisku (pojistné se neodečítá od zisku při výpočtu daně z příjmu).
- V krátkém období se hrubá mzda nezmění. Při snížení pojistného (placené zaměstnavatelem) se tak krátkodobě zvýší čistý zisk zaměstnavatelů. Sníží se ale superhrubá mzda, díky čemuž zaměstnanci budou platit nižší daň z příjmu a jejich čistý příjem se zvýší.⁹
- V dlouhém období se rovnovážná hrubá mzda přizpůsobí. Poznatky z existujících studií zkoumajících dopady sociálního pojistného na mzdy lze rozdělit do dvou skupin. Zhruba polovina studií nachází promítnutí vyššího pojistného v plné výši do nižších čistých mezd zaměstnanců, zatímco celkové náklady zaměstnavatele (superhrubá mzda) se nemění. (Viz např. Brittain, 1972; Gruber, 1997; Anderson, Meyer, 2000). Další polovina studií nachází, že vyšší pojistné se do nižších čistých mezd promítá zhruba jednou polovinou, a druhou polovinou tak zvyšuje superhrubou mzdu. (Viz např. Holmlund, 1983; Bingley, Lanot, 2002; Lang, 2003.) Rozdíly mezi těmito výsledky lze zdůvodnit rozdíly v charakteristikách trhu práce v jednotlivých zemích a v institucionálních pravidlech sociálního pojištění a dalších vládních programů financovaných z pojistného. Plné promítnutí pojistného do mezd bylo zjištěno u těch programů sociálního pojištění, ve kterých je silná vazba mezi placením pojistného a dávkami (důchody, podpora v nezaměstnanosti apod.), které daňový poplatník zpětně získává. V Česku je provázanost mezi pojistným a dávkami slabá; při absenci konkrétního odhadu na domácích datech tak řadíme Česko do druhé skupiny studií a předpokládáme, že celková daňová úspora z nižšího pojistného se promítne z jedné poloviny do vyšších mezd zaměstnanců.
- U podnikatelů se v krátkém období hrubý zisk nemění a snížení pojistného se plně projeví v růstu čistého zisku. V dlouhém období hrubý zisk klesne tak, že

8 Přesněji, jako procento superhrubé mzdy snížené o odečitatelné položky typu úroky z hypoték či dary na obecně prospěšné účely.

9 Např. pro zaměstnance s průměrnou mzdou 23,665 Kč měsíčně to znamená úsporu na dani z příjmu ve výši 2,130 Kč ročně (při snížení pojistného o 5 %), eventuálně o 767 Kč ročně (při snížení pojistného o 1,8 %), a to bez ohledu na uplatňované odečitatelné položky (pokud platí daň z příjmu alespoň v této výši).

jedna polovina daňové úspory se přenesse na spotřebitele či zaměstnance a jedna polovina zůstane podnikatelům jako vyšší čistý zisk.¹⁰

- Odhady splňují princip *ceteris paribus*, tj. odhadují pouze dopady změny DPH a sociálního pojistného a ne dalších eventuálních legislativních změn přijatých v souvislosti se změnou DPH (např. úpravy slev na dani, regulace cen léků, nebo přerozdělení daní mezi státním rozpočtem a kraji a obcemi). Ovšem předpokládáme, že důchody budou valorizovány o minimální povinnou valorizaci danou zákonem, tj. o zvýšení cenové hladiny do 1 roku od zvýšení DPH. Zvýšení důchodů je automaticky vyžadováno stávající legislativou.
- Pro současný vládní návrh jsou předpoklady shrnuty v tabulce 1.

Tabulka 1

Sazby DPH, předpokládané změny cen a valorizace důchodů pro vládní návrh sjednocení sazeb DPH na 17,5% (v procentech, změny označují kumulovanou změnu oproti dnešnímu stavu)

V procentech	2012	2013	2014	po 2015
Snížená DPH	14	17,5	17,5	17,5
Základní DPH	20	17,5	17,5	17,5
Změna cen ve snížené sazbě	3,6	6,8	6,8	6,8
Změna cen v základní sazbě	0	0	-2,1	-2,1
Valorizace důchodů	0	1,09	2,09	0,86

Výpočet dopadů

Jako základní jednotku analýzy využíváme domácnost a při prezentaci výsledků jsou domácnosti členěny podle ekonomické aktivity přednosty (zaměstnanci, podnikatelé, důchodci apod.) a podle příjmových skupin definovaných dle příjmů na tzv. spotřební

10 Vzorec pro dopad změn v pojistném na mzdy zaměstnanců je odvozen takto: Nechť w_G označuje hrubou (smluvní) mzdu. Aplikováním vzorců pro výpočet daně z příjmů a pojistného činí superhrubá mzda placená zaměstnavatelem $w_{SG} = w_G(1+T_R)$ a čistá mzda zaměstnance $w_N = w_G(1-T_E) - (w_G(1+T_R)-D)T_I + C$, kde T_R a T_E jsou sazby pojistného (sociálního a zdravotního celkem) placeného zaměstnavatelem a zaměstnancem, T_I je sazba daně z příjmů fyzických osob, D jsou odečitatelné položky od základu daně a C jsou slevy na dani včetně daňového bonusu. V důsledku změny sazby pojistného dT_R se rovnovážná hrubá mzda přizpůsobí. Předpoklad, že polovina celkové daňové úspory se promítne do vyšších mezd zaměstnanců a polovina mzdových nákladů zaměstnavatelů implikuje, že $dw_N/dT_R = -dw_{SG}/dT_R$. Derivací vzorců pro w_{SG} a w_N podle T_R a dosazením do rovnovážné podmínky získáme procentuální změnu hrubé mzdy $dw_G/w_G = -((1-T_I)/[(1-T_E) + (1-T_I)(1+T_R)])dT_R$. Odvození vzorce pro rovnovážné přizpůsobení čistého zisku Π_N a hrubého zisku Π_G je obdobné. Čistý zisk je dán vzorcem $\Pi_N = \Pi_G(1-fT_{SE}) - (I-D)T_I + C$, kde f je procento zisku tvořící vyměřovací základ pro zdravotní a sociální pojištění a T_{SE} je sazby pojistného placená podnikateli. Rovnovážná podmínka pro změnu pojistného činí $d\Pi_N = -d\Pi_G$, tj. úspora na straně podnikatele (růst čistého zisku) a je rovna úspoře ostatních subjektů, která se projevuje poklesem hrubého zisku. Dosazením získáme $d\Pi_G/\Pi_G = (f[2-fT_{SE}+T_I])dT_{SE}$.

jednotku v domácnosti.¹¹ Toto měřítko příjmu vyjadřuje skutečnou ekonomickou úroveň domácnosti přesněji než celkové příjmy domácnosti či průměrné příjmy na jednoho člena.

Měřítkem dopadu daňových změn na životní úroveň domácnosti je změna reálného příjmu, počítaná jako změna nominálního čistého (po zdanění) příjmu domácnosti v důsledku daňové změny mínus nominální změna nákladů na pořízení spotřebního koše domácnosti v důsledku daňové změny. Změnu reálného příjmu počítáme pro každou domácnost v souboru. Ke každé výdajové položce přičítáme zvýšení či snížení ceny v důsledku změny DPH, podle toho, zda daná položka patří do snížené nebo základní sazby DPH nebo zda je od DPH osvobozena. Členění položek v SRÚ je dostatečně detailní a u naprosté většiny položek umožňuje přesně zařadit položku do odpovídající sazby DPH. Jen některé položky v SRÚ obsahují potenciálně výdaje na zboží či služby v základní i snížené sazbě; u těchto položek jsme učinili pokud možno co nejméně arbitrární předpoklady o podílu výdajů v jednotlivých sazbách DPH.¹²

Výpočet dopadu změn pojistného na čisté příjmy z hlavního zaměstnání počítá pro každého zaměstnance v souboru nové hodnoty čisté mzdy z údajů o hrubé mzdě a zaplacené dani z příjmů.¹³ U příjmů z podnikání je výpočet složitější, protože SRÚ uvádí pouze čistý příjem z podnikání. Z čistého příjmu tak nejdříve musíme dopočítat hrubý příjem jednak přičtením slev na dani za poplatníka a dítě (které lze vyvodit na základě údajů o členech domácnosti) a dále přičtením odečitatelných položek, které doplňujeme na základě odhadů z agregátních dat o struktuře daňových příznání.¹⁴ Z takto upraveného hrubého příjmu počítáme čistý příjem po daňových změnách

11 Průměrné čisté příjmy na spotřební jednotku v domácnosti jsou běžně používány např. v analýzách OECD. Spotřební jednotky podle stupnice OECD mají váhy definovány takto: první dospělý v domácnosti = 1,0, každý další dospělý (osoba starší 13 let) = 0,7, každé dítě (13-leté nebo mladší) = 0,5.

12 Například výdaje na leteckou dopravu jsou v SRÚ vykazovány celkové, přičemž vnitrostátní podléhá DPH a mezinárodní nikoli. Leteckou dopravu řadíme ze sta procent do nezdáných položek. Jedinou výraznější komplikací jsou výdaje na pořízení nemovitosti, kdy stavby nových bytů a domů podléhají (až na výjimky) 10% sazbě DPH, zatímco pořízení starších nemovitostí nikoli. Rovněž údaje o koupi nemovitosti podléhají velké výběrové chybě, neboť jen malé procento domácností v daném roce kupuje nemovitost a jejich ceny mají též velký rozptyl. Z těchto důvodů jsme se rozhodli celkovou částku na nové bydlení složit ze dvou položek. První jsou splátky půjček na dům a byt, které jednorázový výdaj na nemovitost rozpočítávají na průběžné platby. Jsou zatíženy mnohem menší výběrovou chybou. Druhou jsou výdaje na koupi nemovitosti, které započítáváme pouze u těch domácností, které nemovitost koupily za hotové (na základě proměnných v SRÚ tak klasifikujeme domácnosti, které si nevzaly půjčku na dům a byt nebo nemají splátky půjček na dům a byt). Tímto se vyhýbáme dvojímu započítání nákladů na nové bydlení. SRÚ nerozlišuje, zda si domácnost pořídila nově postavenou nebo stávající nemovitost. U celkových výdajů na pořízení bydlení proto předpokládáme, že polovina jich byla vynaložena na stavbu nových bytů a domů (a podléhá tedy 10% sazbě DPH) a druhá polovina na pořízení starších nemovitostí (tedy nepodléhá DPH).

13 Z údajů o hrubé mzdě počítáme změnu superhrubé mzdy a tedy i daně z příjmů (v krátkém období) a změnu čisté mzdy zohledňující přizpůsobení mezd dle výše uvedených předpokladů. U daně z příjmů zohledňujeme fakt, že u zaměstnanců, kteří platí nulovou či velmi nízkou daň z příjmu, se snížení superhrubé mzdy neprojeví ve snížení daně z příjmu či se projeví jen částečně.

14 Zdroj: odbor daňové politiky Ministerstva financí.

aplikací nových daňových sazeb a předpokladů o přizpůsobení zisků a mezd daňovým změnám (viz poznámka pod čarou č. 12). Součet změn přes všechny položky výdajů a příjmů je našim odhadem změny reálného příjmu jednotlivé domácnosti; ve výsledcích uvádíme změnu reálného příjmu pro průměrnou domácnost daného typu.¹⁵

3. Výsledky

Změnu životní úrovně ukazují tabulky níže u jednotlivých návrhů daňových změn. Uvádějí změnu reálného příjmu domácnosti v korunách měsíčně (tj. růst čistého příjmu minus růst životních nákladů) a v procentech stávajících výdajů domácnosti.¹⁶

Současný vládní plán – sjednocení DPH na 17,5%

Nejprve hodnotíme skutečně schválenou legislativu, která znamená zvýšení dolní sazby DPH na 14 % v roce 2012 a sjednocení DPH na 17,5 % v roce 2013. Detailněji jsou tyto parametry shrnuty v tabulce 1.

Z tabulky 2 vidíme, že pro většinu příjmových decilů se reálné příjmy v dlouhém období sníží zhruba o 0,6 % (100 až 150 Kč). Výjimkou jsou zejména domácnosti v nejhudším decilu, jejichž reálné příjmy klesnou v relativním vyjádření o dvojnásobně více (1,28 %). Další výjimkou jsou domácnosti uprostřed příjmového spektra (pokles o 0,5, eventuálně 0,29 %). Vztah mezi relativními dopady a příjmovým decilem domácností tedy není jednoznačný. Průměrné domácnosti se reálné příjmy dlouhodobě sníží o 0,63 % a tedy 144 Kč za měsíc. Pokud jde o časové rozložení dopadů, nejvýraznější je v prvním a zejména druhém roce, zatímco dlouhodobé dopady jsou mírnější. V prvním roce dochází ke zvýšení cen zboží v základní sazbě DPH v důsledku jejího růstu na 14 %, ve druhém roce se k tomu přidává zvýšení cen zboží v základní sazbě v důsledku jejího zvýšení na 17,5 %, zatímco ceny zboží v základní sazbě ještě neklesají. Díky tomu se domácnostem sníží reálné příjmy v průměru o 1,72 % (410 Kč měsíčně) ve srovnání s dnešním stavem. Ve třetím roce se projevuje jak pokles cen zboží v základní sazbě, tak valorizace důchodů, nastavená poměrně vysoko dle

15 Statistika rodinných účtů udává výdaje v roce 2009. Prezentované výsledky vycházejí z hrubých dat, nejsou indexovány na úroveň roku 2011. Na procentní odhady toto nemá vliv, absolutní lze převést na hodnoty roku 2011 mírou inflace.

16 Do celkových výdajů domácností začleňujeme všechny peněžní výdaje na potraviny včetně nápojů a restauračního stravování, průmyslové zboží od oblečení přes knihy po tabák, služby od energií, přes dopravu, po lékařskou péči. Naše definice výdajů zahrnuje dále (dle metodiky ČSÚ) daň z nemovitostí, dědickou daň, správní a jiné poplatky, příspěvky organizacím, pojištění domácnosti, automobilu a ostatní pojištění, nikoli však životní a penzijní pojištění (které mají ekonomickou funkci úspor), a nikoli spotřebního výdaje. V případě nákupu předmětů dlouhodobé spotřeby na úvěr započítáváme do výdajů pouze výdaje na samotný nákup předmětu, nikoli však už samotné splátky úvěru. (Důvodem je jednak nutnost nepočítat výdaj na stejnou věc dvakrát, jednak skutečnost, že změny DPH se projeví primárně v pořizovací ceně předmětů dlouhodobé spotřeby). K započtení výdajů na nemovitosti viz samostatná poznámka pod čarou.

vysokého růstu životních nákladů v předchozím roce. Konečně v roce 2015 a dále nižší valorizace důchodů „kompenzuje“ pokles cen v roce předchozím.

Samotné zvýšení dolní sazby na 14 % (rok 2012) snižuje životní úroveň více než sjednocení sazeb na 17,5 % (rok 2015 a dále). Navrhované postupné sjednocování sazeb tak ve skutečnosti nevede k postupnému zvýšení daňového břemene, ale naopak jej krátkodobě koncentruje.

Tabulka 2

Dopady na reálné příjmy domácností dle jejich příjmu (změny označují kumulovanou změnu oproti dnešnímu stavu)

	2012		2013		2014		po 2015	
	% výdajů	Kč/ měsíc	% výdajů	Kč/ měsíc	% výdajů	Kč/ měsíc	% výdajů	Kč/ měsíc
0-10 % (nízké příjmy)	-1,38	-181	-2,20	-308	-0,81	-132	-1,28	-171
10-20 %	-1,09	-180	-1,60	-287	0,12	-49	-0,63	-128
20-30 %	-1,28	-199	-1,56	-271	0,34	14	-0,62	-103
30-40 %	-1,18	-230	-1,53	-327	0,32	8	-0,50	-114
40-50 %	-0,81	-183	-1,30	-323	0,39	14	-0,29	-89
50-60 %	-1,12	-254	-1,75	-410	-0,17	-60	-0,62	-143
60-70 %	-1,09	-281	-1,83	-489	-0,37	-117	-0,67	-174
70-80 %	-1,09	-282	-1,84	-486	-0,40	-111	-0,63	-160
80-90 %	-1,07	-298	-1,86	-524	-0,45	-119	-0,62	-159
90-100 % (vysoké příjmy)	-0,98	-379	-1,70	-672	-0,25	-153	-0,41	-196
Průměr	-1,11	-247	-1,72	-410	-0,13	-70	-0,63	-144

Tabulka 3 obsahuje odhady dopadů na reálné příjmy domácností dle jejich ekonomické aktivity. Důchodců se daňové změny dotknou pouze krátkodobě (pokles reálného příjmu o 1,04 % v prvním roce), následující povinné valorizace téměř úplně kompenzují růst životních nákladů. Domácnostem zaměstnanců a podnikatelů dlouhodobě klesnou reálné příjmy průměrně o přibližně 0,8 % (210 Kč za měsíc), nezaměstnaným o 1,15 % (150 Kč).

Tabulka 4 ukazuje všechny domácnosti kromě domácností důchodců. Mezi těmito domácnostmi klesnou reálné příjmy nejvíce desetiny s nejnižšími příjmy o 1,38 % (206 Kč). V procentním vyjádření dopad do životní úrovně mírně klesá s příjmovým decilem a je nejvyšší u desetiny domácností s nejvyššími příjmy o 0,41 % (197 Kč). Nejchudší desetina zaznamenává také procentuálně nejvyšší krátkodobé snížení (2,41 % ve druhém roce, oproti 2 % pro průměrnou domácnost ne-důchodců).

Dopady na reálné příjmy domácností dle jejich ekonomické aktivity

	2012		2013		2014		po 2015	
	% výdajů	Kč/ měsíc	% výdajů	Kč/ měsíc	% výdajů	Kč/ měsíc	% výdajů	Kč/ měsíc
Zaměstnanci s nižším vzděláním	-1,16	-278	-2,08	-501	-0,78	-177	-0,89	-201
Zaměstnanci s vyšším vzděláním	-1,11	-316	-2,01	-577	-0,71	-196	-0,79	-215
Samostatně činní	-1,12	-321	-1,99	-580	-0,64	-187	-0,76	-214
Domácnosti neaktivních osob	-1,12	-273	-1,40	-359	0,52	103	-0,29	-71
Důchodci	-1,04	-132	-0,97	-127	1,26	171	-0,14	-9
Nezaměstnaní	-1,27	-189	-2,16	-320	-0,87	-107	-1,15	-150
Ostatní domácnosti	-1,02	-113	-1,96	-230	-0,78	-72	-0,92	-94

Kvalitativně je tento výsledek v souladu s očekáváním, kvantitativně je však poměrně překvapivý – sjednocení DPH rozevírá nůžky v životní úrovni mezi nejchudším a nejbohatším decilem domácností o 1 procento, tedy příjmovou nerovnost mění jen nevýrazně. Důvodem je, že chudší příjmové skupiny utrácí vyšší procento svých příjmu za zboží ve snížené sazbě DPH, rozdíl mezi příjmovými skupinami ale nejdou výrazné. Některé rozdíly ve složení spotřebního koše též zvýhodňují bohaté. Graf 2 ukazuje podíl výdajů na potraviny, zboží, a služby v 10-ti a 20-ti procentní sazbě DPH a podíl výdajů nepodléhajících DPH, pro průměrnou domácnost a pro jednotlivé příjmové decily. Domácnosti v 1. až 3. decilu opravdu utrácí viditelně více za potraviny v základní sazbě (okolo 23 %) než nejbohatší tři decily (okolo 15 %). Ale bohatší domácnosti mají výrazně vyšší „ostatní“ výdaje zatížené 10-ti procentní sazbou DPH – jedná se převážně o výdaje na práce spojené s bydlením a pořízením nově postavených bytů a domů. Snaha dotovat bydlení prostřednictvím DPH nevyhnutelně dotuje nejbohatší domácnosti.¹⁷

Porovnáním tabulek 2 a 4 též můžeme vysvětlit, proč dopady sjednocení DPH jsou v procentním vyjádření poměrně téměř rovnoměrné od 2. do 8. decilu (v celé populaci). Za prvé, valorizace důchodů automaticky a téměř úplně kompenzuje růst životních nákladů důchodců. Za druhé, důchodci nepatří mezi nejchudší příjmové vrstvy. Nejvíce jsou zastoupeni ve 2. až 5. decilu.¹⁸ Jak ukazuje tabulka 12 v dodatku, podíl domácností důchodců na celkovém počtu domácností ve 2. až 5. decilu (40 až 64 procent) je výrazně vyšší než jejich podíl v populaci (28 %). Oproti tomu podíl

17 Ve snížené sazbě, eventuálně osvobozeny od DPH jsou též některé vysloveně luxusní statky jako lyžařské vleky či mezinárodní letecká doprava.

18 Přes ¾ domácností důchodců se nachází ve 2. až 5. decilu.

domácností důchodců na počtu domácností v prvním decilu (30 %) je v podstatě stejný jako jejich podíl v populaci.

Tabulka 4

Dopady na reálné příjmy domácností dle jejich příjmu, bez domácností důchodců

	2012		2013		2014		po 2015	
	% výdajů	Kč/ měsíc	% výdajů	Kč/ měsíc	% výdajů	Kč/ měsíc	% výdajů	Kč/ měsíc
0-10 % (nízké příjmy)	-1,33	-206	-2,41	-378	-1,28	-193	-1,38	-206
10-20 %	-1,31	-269	-2,41	-494	-1,23	-242	-1,29	-255
20-30 %	-1,18	-254	-2,12	-464	-0,84	-174	-0,94	-188
30-40 %	-1,14	-276	-2,01	-492	-0,67	-166	-0,85	-200
40-50 %	-1,16	-294	-2,06	-535	-0,77	-207	-0,90	-231
50-60 %	-1,15	-270	-2,01	-478	-0,66	-153	-0,85	-189
60-70 %	-1,13	-299	-1,94	-527	-0,55	-155	-0,75	-196
70-80 %	-1,10	-288	-1,90	-506	-0,51	-137	-0,69	-176
80-90 %	-1,07	-300	-1,88	-530	-0,47	-123	-0,63	-161
90-100 % (vysoké příjmy)	-0,98	-380	-1,70	-675	-0,25	-154	-0,41	-197
Průměr	-1,14	-291	-2,00	-518	-0,66	-163	-0,81	-196

Jak ukazuje tabulka 5, dopad na celkové reálné příjmy domácností roste s počtem dětí. V dlouhém období je markantní rozdíl mezi dopady na bezdětné domácnosti a domácnosti s dětmi – je dán tím, že mezi bezdětnými domácnostmi je vysoké procento důchodců, kteří jsou kompenzováni valorizacemi. Dopady nerostou lineárně s počtem dětí – zatímco přítomnost prvního dítěte zvyšuje dlouhodobý dopad o 125 Kč měsíčně, druhé dítě o 96 Kč a třetí již jen zanedbatelně. V procentuálním vyjádření dopady též rostou s počtem dětí, byť méně výrazně.¹⁹ Je to dáno tím, že rodiny s dětmi mají vyšší celkové příjmy i výdaje. Vyšší absolutní dopad na rodiny s jedním či dvěma dětmi je způsoben tím, že tyto rodiny více utrácí, a nikoli samotnou přítomností dítěte v rodině (při stejném počtu členů domácnosti). Projevuje se to i tím, že rodiny se třemi dětmi, které jsou o něco chudší než rodiny se dvěma dětmi, zaznamenávají v podstatě stejný nárůst životních nákladů jako rodiny se dvěma dětmi.²⁰ Tyto odhady naznačují, jak by měly být nastaveny eventuální kompenzace rodinám s dětmi, pokud je snahou, aby na sjednocení DPH nedoplatily hůře než domácnosti bez dětí.

19 Výjimku představují domácnosti se 4 dětmi, jejichž reálné příjmy klesají o 0,93 %, tedy méně než reálné příjmy domácností se 3 dětmi. Při interpretaci tohoto výsledku je ovšem nutné brát v potaz, že domácnosti se 4 dětmi představují pouze 0,2 % výběrového souboru.

20 Celkové výdaje rodin se třemi dětmi jsou v průměru 31,858 Kč měsíčně, zatímco celkové výdaje rodin se dvěma dětmi jsou 32,013 Kč.

Dopady na reálné příjmy domácností dle počtu dětí

Počet dětí	2012		2013		2014		po 2015	
	% výdajů	Kč/ měsíc	% výdajů	Kč/ měsíc	% výdajů	Kč/ měsíc	% výdajů	Kč/ měsíc
0	-1,12	-201	-1,52	-290	0,27	24,95	-0,49	-83
1	-1,01	-278	-1,96	-537	-0,7	-181,68	-0,78	-198
2	-1,14	-367	-2,14	-685	-0,89	-283,77	-0,92	-292
3	-1,2	-366	-2,23	-683	-1,04	-291,32	-1,06	-295
4	-0,98	-331	-2,05	-726	-0,92	-262,93	-0,93	-270

Návrh NERV – sjednocení DPH na 19 % a snížení pojistného placeného zaměstnavatelem o 5 p.b.

Návrh NERV byl koncipován jako rozpočtově neutrální, proto jeho dlouhodobé dopady na životní úroveň domácností jsou výrazně odlišné od schváleného vládního návrhu, jehož smyslem bylo zvýšit příjmy státního rozpočtu. V krátkém období se zvyšují ceny potravin v základní sazbě, zaměstnanci platí nepatrně nižší daň z příjmu a podnikatelé nižší pojistné. V součtu jsou krátkodobé dopady nevyhnutelně negativní (viz levá část tabulky 6). Pro průměrnou domácnost činí 374 Kč měsíčně (1,85 procent stávajících výdajů). Jsou koncentrovány na chudší domácnosti – procentuální propad životní úrovně u 10 % nejchudších domácností činí 2,78 %, zatímco u 10 % nejbohatších jen 0,86 %. Dokonce v absolutních číslech je pokles životní úrovně nejvyšší u 4. příjmového decilu (429 Kč měsíčně).

V dlouhém období působí téměř všechny efekty na rozpočty domácností pozitivně – snižují se ceny zboží v základní sazbě, důchody jsou valorizovány, hrubé mzdy se přizpůsobují novému pojistnému směrem nahoru, a pouze hrubé zisky podnikatelů nepatrně klesají.

V dlouhém období sjednocení DPH a snížení pojistného při zvolených parametrech by dokonce nepatrně zvýšilo životní úroveň *průměrné* domácnosti (o 0,27 procent, tj. přibližně 67 Kč měsíčně). Ovšem dlouhodobé efekty ještě prohlubují nerovnosti mezi příjmovými skupinami. Zatímco nejchudší domácnosti si v dlouhém období oproti krátkému polepší o 1,3 procenta a jejich životní úroveň v konečném důsledku klesá o 1,49 procent (206 Kč měsíčně), nejbohatší domácnosti si v dlouhém období oproti krátkému polepší o 2,6 procent a jejichž životní úroveň v konečném důsledku roste o 1,7 procent (414 Kč měsíčně). Domácnosti do 4. decilu si celkově pohorší, byť mírně (ve 2. až 4. decilu klesá životní úroveň o 0,13 až 0,53 procenta); jedinou skupinou, která zaznamenává výraznější dlouhodobý pokles, je právě 1. decil. Domácnosti od 5. decilu zaznamenávají nárůst životní úrovně pod jedno procento, a nejbohatší dva decily větší než jedno procento.

Tabulka 6

Sjednacení DPH na 19 % a snížení pojistného placeného zaměstnavatelem o 5 p. b.
Dopady na reálné příjmy domácností dle jejich příjmu

	Krátkodobé dopady		Dlouhodobé dopady	
	% výdajů	Kč/měsíc	% výdajů	Kč/měsíc
Průměr	-1,85	-375	0,27	68
0-10 % (nejchudší)	-2,78	-342	-1,49	-206
10-20 %	-2,38	-354	-0,53	-119
20-30 %	-2,59	-386	-0,37	-78
30-40 %	-2,33	-429	-0,13	-51
40-50 %	-1,76	-360	0,39	39
50-60 %	-1,79	-401	0,26	40
60-70 %	-1,49	-384	0,59	118
70-80 %	-1,34	-351	0,96	205
80-90 %	-1,15	-337	1,34	315
90-100 % (nejbohatší)	-0,86	-401	1,70	414

Dopady podle ekonomické aktivity domácností ukazuje tabulka 7. V souladu s teoretickými predikcemi je v dlouhém období sjednocení DPH a snížení pojistného přínosné pro ekonomicky aktivní domácnosti (zaměstnance a podnikatele), zvyšuje jejich reálné příjmy v průměru o 54 až 178 Kč měsíčně. Důchodců se v podstatě nedotkne, a poškodí ekonomicky neaktivní (tj. zejména nezaměstnané – v průměru o 168 Kč měsíčně).

Tabulka 7

Sjednacení DPH na 19 % a snížení pojistného placeného zaměstnavatelem o 5 p.b.
Dopady na reálné příjmy domácností dle jejich ekonomické aktivity

	Krátkodobé dopady		Dlouhodobé dopady	
	% výdajů	Kč/měsíc	% výdajů	Kč/měsíc
Zaměstnanci s nižším vzděláním	-1,80	-433	0,24	54
Zaměstnanci s vyšším vzděláním	-1,52	-450	0,79	178
Samostatně činní	-0,34	-129	0,34	72
Domácnosti neaktivních osob s ekon. aktivními členy	-1,98	-483	0,60	132
Důchodci (nepracující) bez ekon. aktivních členů	-2,69	-349	0,10	13
Nezaměstnaní	-2,64	-382	-1,40	-168
Ostatní domácnosti bez ekon. aktivních členů	-2,44	-297	-1,60	-188

Domácnosti bez dětí a s jedním dítětem by celkově mírně vydělaly, zatímco domácnosti se dvěma a více dětmi prodělaly (tabulka 8). První, druhé a třetí dítě v domácnosti zhoršuje dopad o 53, 128, a 159 Kč. I v relativním měřítku si více pohorší domácnosti s více dětmi oproti domácnostem s jedním nebo dvěma dětmi.

Tabulka 8

Sjednocení DPH na 19 % a snížení pojistného placeného zaměstnavatelem o 5 p.b.
Dopady na reálné příjmy domácností dle počtu dětí

	Krátkodobé dopady		Dlouhodobé dopady	
	% výdajů	Kč/měsíc	% výdajů	Kč/měsíc
0	-1,99	-324	0,51	117
1	-1,49	-388	0,12	64
2	-1,64	-518	-0,27	-64
3	-1,87	-558	-0,94	-222
4	-2,08	-730	-0,98	-317

Dřívější návrh vládní koalice – sjednocení DPH na 20 % s výjimkami pro některé potraviny a snížení pojistného o 1,8 p.b.

Mechanismus dopadů je stejný jako u předchozího návrhu, pouze efekty ze sjednocení DPH jsou díky vyšší sazbě výraznější a efekty ze snížení pojistného díky nižšímu snížení méně výrazné. Dopady jsou prezentovány v tabulkách 9 až 11. V krátkém období průměrné domácnosti klesá reálná životní úroveň o 505 Kč (v procentním vyjádření o 2,33 %). Krátkodobě si nejchudší decil pohorší o 2,97 % a nejbohatší decil o 1,77 %.

Dlouhodobě si průměrná domácnost pohorší o 1,03 % (289 Kč měsíčně). Dopady jsou ovšem viditelně odlišné pro nejchudší desetinu domácností oproti zbylým devíti desetinám. Těm nejchudším klesá v konečném důsledku životní úroveň o 2,01 % (307 Kč). Pro všechny ostatní klesá o přibližně 1 procento, od 0,56 % (359 Kč) v 5. decilu po 1,21 % (208 Kč) v 7. decilu. Je to dáno kombinací dvou faktorů: valorizací důchodů, která růst cen zcela kompenzuje a která se týká převážně domácností ve 2. až 5. decilu. A dále úsporou na pojistném a růstem mezd, ze kterého získávají pracující domácnosti, koncentrované v bohatší polovině. Mezi nejchudšími převažují nezaměstnaní a další ekonomicky neaktivní domácnosti (ovšem ne důchodci), kteří jsou jen minimálně ovlivněni jak valorizací důchodů, tak změnou pojistného. (Viz graf 3 v dodatku.) V krátkém období jsou relativně zvýhodněny domácnosti podnikatelů – jejich reálný příjem klesá o 1,73 % – a relativně znevýhodněni nezaměstnaní – jejich reálný příjem klesá o 2,77 % (tabulka 10). Dlouhodobé dopady jsou důležitější. Důchodci jsou nedotčeni; jejich reálný příjem rovněž nepatrně roste. Pracujícím (ať už zaměstnancům nebo podnikatelům) klesá dlouhodobě životní úroveň v průměru o 1,38–1,89 % – pozitivní efekty nižšího pojistného dle očekávání kompenzují vyšší ceny jen o přibližně tři čtvrtě procenta celkových výdajů. Nezaměstnaní zůstávají nejvíce postiženou skupinou (pokles o 2 procenta). Při hypotetické plošné valorizaci

všech dávek by nezaměstnaným poklesly reálné příjmy o 1,19%, zaměstnancům s nižším vzděláním o 1,34%.

Tato daňová reforma by poněkud rozevřela nůžky mezi domácnostmi s jedním a dvěma dětmi oproti domácnostem se 3 nebo 4 dětmi (tabulka 11). Domácnostem s jedním dítětem klesá životní úroveň o 1,65%, zatímco domácnostem se 3 dětmi o 2,22%.

Tabulka 9

Sjednocení DPH na 20 % a snížení pojistného placeného zaměstnavatelem o 1,8 p.b.
Dopady na reálné příjmy domácností dle jejich příjmu

	Krátkodobé dopady		Dlouhodobé dopady	
	% výdajů	Kč/měsíc	% výdajů	Kč/měsíc
Průměr	-2,33	-505	-1,03	-289
0-10 % (nejchudší)	-2,97	-383	-2,01	-307
10-20 %	-2,59	-399	-0,98	-226
20-30 %	-2,75	-423	-0,68	-166
30-40 %	-2,54	-485	-0,72	-207
40-50 %	-2,14	-460	-0,56	-208
50 %-60 %	-2,30	-519	-1,10	-286
60-70 %	-2,16	-559	-1,21	-359
70-80 %	-2,07	-541	-1,12	-329
80-90 %	-1,98	-562	-1,08	-339
90-100 % (nejbohatší)	-1,77	-721	-0,87	-461

Tabulka 10

Sjednocení DPH na 20 % a snížení pojistného placeného zaměstnavatelem o 1,8 p.b.
Dopady na reálné příjmy domácností dle jejich ekonomické aktivity

	Krátkodobé dopady		Dlouhodobé dopady	
	% výdajů	Kč/měsíc	% výdajů	Kč/měsíc
Zaměstnanci s nižším vzděláním	-2,32	-561	-1,56	-387
Zaměstnanci s vyšším vzděláním	-2,17	-632	-1,38	-428
Samostatně činní	-1,73	-517	-1,89	-568
Domácnosti neaktivních osob s ekon. aktivními členy	-2,32	-570	-0,39	-139
Důchodci (nepracující) bez ekon. aktivních členů	-2,67	-346	0,24	27
Nezaměstnaní	-2,77	-410	-2,05	-294
Ostatní domácnosti bez ekon. aktivních členů	-2,43	-295	-2,09	-245

Tabulka 11

Sjednocení DPH na 20 % a snížení pojistného placeného zaměstnavatelem o 1,8 p.b.
Dopady na reálné příjmy domácností dle počtu dětí

	Krátkodobé dopady		Dlouhodobé dopady	
	% výdajů	Kč/měsíc	% výdajů	Kč/měsíc
0	-2,39	-416	-0,58	-138
1	-2,13	-579	-1,65	-456
2	-2,26	-730	-1,95	-629
3	-2,40	-731	-2,22	-665
4	-2,38	-852	-2,14	-769

Tento dřívější vládní návrh zachovával několik položek potravin v 10% sazbě DPH. Jak významná je tato výjimka pro celkové dopady? Za chléb, ryby, brambory, atd. utrácí domácnosti v průměru 2,9% celkových výdajů, což je pouze 16% výdajů na potraviny, které jsou nyní ve zvýhodněné sazbě. Zdanění všech potravin 20% sazbou by ve srovnání se současnými navrženými výjimkami snížilo životní úroveň o dodatečných 60 Kč pro průměrnou domácnost, a o 50 Kč pro domácnosti v nejhudším decilu. Z grafu 2 v dodatku je patrné, že potraviny s navrhovanou výjimkou konzumují o něco více domácnosti ve 2. až 5. decilu – takže tento návrh nezvýhodňuje ty opravdu nejhudší.

Jak již diskuse výsledků naznačila, tři zvažované návrhy mají velice rozdílné distribuční dopady. Názorně to ukazuje graf 1, který zobrazuje dlouhodobé dopady dle příjmových decilů reportované v tabulkách 2, 6, a 9.

Graf 1

Dlouhodobé dopady daňových změn dle příjmových decilů

4. Závěr

Článek přinesl vyhodnocení distribučních dopadů různých změn DPH a sociálního pojistného, které byly aktuálně zvažovány (a jedna z nich též schválena) v první části roku 2011. Návrhy se samozřejmě liší v absolutních dopadech, neboť sledovaly odlišné účely, pokud jde o přínos pro státní rozpočet, a nejsou tak rozpočtově ekvivalentní. (Zatímco schválený návrh snižuje reálné příjmy průměrné domácnosti v dlouhém období o 0,81 procent, záměr sjednotit DPH na 20 % a snížit pojistné o 1,8 p.b. by snížil reálné příjmy o 1,03 procent, a návrh NERV by dokonce reálné příjmy zvýšil o 0,27 procent).

Všechny návrhy dopadají výrazně odlišně na nejchudší decil domácností ve srovnání s ostatními decily. Důvodem je kombinace vyššího zastoupení položek se zvýhodněnou sazbou DPH u těchto domácností a automatická valorizace důchodů kompenzující zvýšení cen domácnostem koncentrovaným ve 2. až 5. decilu. Ve schváleném návrhu je tento rozdíl nejmenší – je to dáno tím, že nepočítá se snižováním pojistného, které přináší velmi malý efekt pro nejchudší domácnosti, neboť je mezi nimi velký podíl ne-pracujících. Toto je podstatný empirický rozdíl oproti např. britskému daňovému systému, kde podobná odlišnost není a dokonce nejchudší decil by nebyl sjednocením DPH postižen nejhůře.

Samotné zvyšování DPH má regresivní dopady, ale v kvantitativním vyjádření je jeho regresivnost velmi mírná. Např. sjednocení DPH na 17,5 % dopadá na nejbohatší decil o 0,9 % méně, než na nejvíce postižený decil. Prohloubilo by tak příjmové nerovnosti méně, než např. obdobná změna ve Velké Británii. V kombinaci s valorizací důchodů má pak samotné sjednocení DPH zcela proporcionální dopady od 2. do 9. decilu.

Zvyšování DPH kombinované se snižováním pojistného prohlubuje příjmové nerovnosti. Snížení pojistného o 1,8 procentního bodu dopadá na nejchudší decil 1,3 procentního bodu hůře než na nejbohatší decil. Při snížení pojistného o 5 procentních bodů se tento relativní rozdíl zvyšuje na 3,2 procenta a radikálně se mění distribuční dopady celé reformy – dopadá negativně na chudší decily a pozitivně na ty bohatší. Sociální pojistné je tak podstatně více regresivní než DPH.

Literatura

- ANDERSON, P. M.; MEYER, B. D. 2000. The effects of the unemployment insurance payroll tax on wages, employment, claims and denials. *Journal of Public Economics*, Vol. 78, No. 1-2, pp. 81–106.
- BESLEY, T.; ROSEN, H. 1999. Sales taxes and prices: an empirical analysis. *National tax journal*, vol. 52, No. 2, pp. 157–178.
- BINGLEY, P.; LANOT, G. 2002. The incidence of income tax on wages and labour supply. *Journal of Public Economics*, Vol. 83, No. 2, pp. 173–194.
- BRITAIN, J.A., 1972. *The payroll tax for social security*. Brookings Institution.
- BUDINSKÝ, P.; VALEČÍK, R. 2009. Teorie redistribučních systémů. *Politická ekonomie*, 2009, Vol. 57, No. 5, pp. 644–659.

- CARBONNIER, C., 2005. Is Tax Shifting Asymmetric: Evidence from French VAT reforms, 1995-2000. Paris-Jourdan Sciences Économiques (PSE), école normale supérieure, Working Paper.
- CARBONNIER, C., 2007. Who pays sales taxes? Evidence from French VAT reforms, 1987-1999. *Journal of Public Economics*, Vol. 91, No. 5-6, pp. 1219–1229.
- ČNB, 2009. Zpráva o inflaci - IV/2009. Vliv regulovaných cen a dalších administrativních opatření na inflaci v letech 2008 – 2009 a očekávání jejich dalšího vývoje. Available at: http://www.cnb.cz/cs/menova_politika/zpravy_o_inflaci/2009/2009_IV/Boxy_a_prilohy/zoi_IV_2009_box_II.html.
- ČNB, 2010. Zpráva o inflaci - IV/2010. Vliv regulovaných cen a dalších administrativních opatření na inflaci v letech 2008 – 2009 a očekávání jejich dalšího vývoje. Available at: http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/menova_politika/zpravy_o_inflaci/2010/2010_IV/download/zoi_IV_2010.pdf.
- DUŠEK, L.; JANSKÝ, P. 2011a. Dopady sjednocení sazeb DPH na 20 % na životní úroveň domácností. IDEA – NHÚ AVČR, Krátká studie 1/2011
- DUŠEK, L.; JANSKÝ, P. 2011b. Jak by sjednocení DPH na 17,5 % dopadlo na domácnosti a veřejné rozpočty. IDEA – NHÚ AVČR, Krátká studie 3/2011
- GRUBER, J., 1997. The Incidence of Payroll Taxation: Evidence from Chile. *Journal of Labor Economics*, Vol. 15, No. S3, pp. 72–101.
- HAMERMESH, D. S. 1980. Factor market dynamics and the incidence of taxes and subsidies. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 95, No. 4, pp. 751.
- HOLMLUND, B. 1983. Payroll taxes and wage inflation: the Swedish experience. *The Scandinavian Journal of Economics*, Vol. 85, No. 1, pp. 1–15.
- IZÁK, V. 2011. Vliv vládních výdajů a daní na ekonomický růst (empirická analýza). *Politická ekonomie*, 2011, Vol. 59, No. 2, pp. 147–163.
- KLÁZAR, S. et al. 2006. Zatížení spotřebního koše daněmi ze spotřeby v České republice.
- KLÁZAR, S. et al. 2007. Dopad harmonizace sazeb DPH v ČR. *Acta Oeconomica Pragensia*, Vol. 15, No. 1, pp. 45–55.
- KOTLÁN, I.; MACHOVÁ, Z.; JANÍČKOVÁ, L. 2011. Vliv zdanění na dlouhodobý ekonomický růst. *Politická ekonomie*, 2011, Vol. 59, No. 5, pp. 638–658.
- KUBÁTOVÁ, K.; ŘÍHOVÁ, L. 2009. Regresní analýza faktorů ovlivňujících výnosy korporativní daně v zemích OECD. *Politická ekonomie*, 2009, Vol. 57, No. 4, pp. 451–470.
- LANG, K. 2003. *The Effect of the Payroll Tax on Earnings: A Test of Competing Models of Wage Determination*, National Bureau of Economic Research Cambridge, Mass., USA.
- PELTZMAN, S. 2000. Prices rise faster than they fall. *Journal of Political Economy*, Vol. 108, No. 3, pp. 466–502.
- POTERBA, J. M., 1996. Retail price reactions to changes in state and local sales taxes. *National Tax Journal*, Vol. 49, pp. 165–176.
- ŠIROKÝ, J. 2009. Does a reflection of the fiscal discipline requirement exist during the euro implementation on tax systems? *Ekonomická revue - Central European Review of Economic Issues*, 2009, Vol. 12, No. 4, pp. 163–174.

Příloha

Ekonomická aktivita, výdaje a příjmy domácností dle příjmových decilů

Tabulka 12

Podíl domácností dle ekonomické aktivity v příjmových decilech

	Zaměstnanci s nižším vzděláním	Zaměstnanci s vyšším vzděláním	Samo- statně činní	Domácnosti neaktivních osob	Důchodci (nepracující)	Nezaměstnaní	Ostatní	Celkem
0-10 %	16,0 %	5,0 %	13,7 %	0,6 %	29,7 %	27,3 %	8,0 %	100,0 %
10-20 %	22,6 %	8,3 %	10,4 %	1,2 %	53,4 %	3,3 %	0,9 %	100,0 %
20-30 %	16,9 %	8,6 %	6,5 %	1,5 %	63,5 %	2,7 %	0,0 %	100,0 %
30-40 %	19,6 %	12,8 %	8,0 %	2,1 %	52,3 %	4,5 %	0,9 %	100,0 %
40-50 %	23,8 %	16,9 %	11,9 %	4,2 %	40,4 %	1,8 %	0,9 %	100,0 %
50-60 %	30,0 %	27,0 %	13,7 %	5,3 %	22,6 %	1,5 %	0,0 %	100,0 %
60-70 %	30,6 %	31,5 %	19,0 %	9,2 %	8,3 %	0,9 %	0,6 %	100,0 %
70-80 %	33,3 %	38,9 %	13,1 %	8,3 %	4,8 %	1,8 %	0,0 %	100,0 %
80-90 %	27,9 %	51,1 %	13,1 %	5,3 %	1,8 %	0,6 %	0,3 %	100,0 %
90-100 %	21,4 %	58,2 %	15,1 %	4,5 %	0,6 %	0,0 %	0,0 %	100,0 %
Celkem	24,2 %	25,8 %	12,4 %	4,2 %	27,7 %	4,4 %	1,2 %	

Graf 2

Výdaje domácností podle sazeb DPH a příjmových skupin

Graf 3

Struktura příjmů domácností podle příjmových skupin

THE IMPACT OF VAT CHANGES ON THE HOUSEHOLDS' REAL INCOMES

Libor Dušek, Ph.D., CERGE-EI, a joint workplace of the Center for Economic Research and Graduate Education, Charles University in Prague, and the Economics Institute of the Academy of Sciences of the Czech Republic (libor.dusek@cerge-ei.cz); **Petr Janský**, M.Sc., Economics Institute of the Academy of Sciences of the Czech Republic and Institute of Economic Studies, Faculty of Social Sciences, Charles University in Prague (petr.jansky@fsv.cuni.cz).

Abstract

The article evaluates the distributional impacts of the value added tax changes in the Czech Republic using the Household Budget Survey, a representative sample of approximately 3000 households. It evaluates the impacts on the living standards both for the VAT reform that was actually approved in 2011, as well as for alternative reform proposals that were discussed during 2011 and that also considered a reduction in payroll tax rates. The estimates reflect the recent empirical findings about the incidence of consumption and payroll taxes. Unifying the VAT at a single tax rate has an almost proportional impact on the households from the 2nd to impact 10th income decile while having a disproportionately larger impact on the poorest decile. A reduction in the payroll tax would have reduced the progressivity of the tax system across the entire income range.

Keywords: value added tax; impact evaluation; evidence-based policy; households; Czech Republic

JEL Classification: D04, D12, D31, H23, H24, H31, H55, 015